

DOAMNA FĂLCOIANU, UN PERSONAJ ENIGMATIC THEODOR AMAN – PORTRETUL DOAMNEI FĂLCOIANU

Greta Șuteu¹

Abstract: There is a portrait, in the Theodor Aman Museum collection, very inciting for the curious people - a portrait painted during the mature creative years of its author. The painting is entitled *Portrait of Mrs. Fălcoianu* and like most of the works exhibited in the Museum, bears the title given by the painter's wife, Ana Aman. A relatively recent restoration has revealed some interesting details, hard to notice with the unaided eye – details that generate several questions, stirring the interest of everyone interested in the 19th century Romanian society. The gathered information concerning Alexandrina Fălcoianu, cut also her family, her relatives and friends, related to those concerning Theodor Aman and his way of work, transform this painting into an enigma hard to decipher after more than one century after the disappearance of all the persons who might have known facts able to dissipate the mysterious aura which now surrounds our character. The present essay offers questions and themes of meditation. Is the portraited lady really Mrs. Fălcoianu, or are we dealing with a charade Mrs. Aman has left behind, for eternity? We have now the opportunity to analyse together the existing information and observations, to pull our own conclusions, to take one side or another, to keep intact the mystery or to solve the charade. Until a new theory shall appear, based upon solid grounds, the situation remains unchanged: officially, the portrait represents Mrs. Fălcoianu.

Keywords: portraiture, restoration processes, epoch characters, identity, Theodor Aman, portret, Alexandrina Fălcoianu, enigma.

Există în patrimoniul Muzeului „Theodor Aman” un portret foarte incitant pentru spiritele curioase, un portret ce se revendică din perioada de deplină maturitate artistică a lui Theodor Aman, pe care-l poți privi în fugă, trăind o satisfacție de moment generată de realizarea tehnică sau de impresia lăsată de personaj, dar poți să și zăbovești minute în șir, ore, zile sau chiar luni, punându-ți întrebări și încercând să deslușești o fărâamă din misterul ascuns dincolo de acest chip frumos, distins, împăcat și liniștit precum marea după furtună, care ascunde în străfunduri comori nebănuite. O analiză răbdătoare poate scoate la iveală comorile nebănuite de dincolo de chip, ce vin să înnobileze această pictură, transformând-o într-o capodoperă.

După cum reiese din inventarul patrimoniului Muzeului „Th. Aman”, portretul ar fi al Alexandrinei Fălcoianu. Titlurile majorității lucrărilor sunt cele date de Ana Aman, văduva artistului, care, prin *Actul de vânzare*, autentificat cu

---

1. Greta Șuteu este istoric de artă; din 2014, muzeograf în cadrul Muzeului Municipiului București – Muzeul „Theodor Aman”. Între 2010 și 2016 a fost cadrul didactic asociat, Universitatea din București, Facultatea de Istorie, Secția Istoria Artei. Publică în mod curent articole pe teme de istoria și teoria artei, participă la sesiuni de comunicări, organizează expoziții în cadrul Muzeului „Theodor Aman”; greta.suteu@yahoo.com.

Portretul doamnei Fălcoianu

nr. 5107 din 4 iunie 1904, vindea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice casa din strada Clemenței nr. 8, împreună *cu toate colecțiunile de pictură și obiectele de artă* rămase de la Theodor Aman, decedat pe 19 august 1891. Actul de vânzare are anexat un inventar² al tuturor operelor de artă și obiectelor preluate, întocmit pe 2 iunie, în prezența vânzătoarei și a delegatului M.C.I.P., pictorul Costin Petrescu. Suntem tributari acestui inventar, astfel încât titlurile lucrărilor au rămas, de-a lungul istoriei Muzeului „Theodor Aman”, din 1908 și până astăzi, cele date de Ana Aman în 1904. *Portretul doamnei Fălcoianu* nu a făcut parte din primul lot, cel din 1904. Doamna Aman s-a mutat în altă stradă, pe strada Dionisie Lupu, luând cu ea și câteva lucrări, printre care s-a numărat și acest portret. Avea să-l vândă Ministerului Artelor în 1926, cu puțin timp înainte de a părăsi această lume, specificând că este *Portretul doamnei Fălcoianu* și așa a rămas pentru posteritate. Nimeni nu a mai avut nici îndrăzneala, nici curiozitatea de a analiza identitatea acestui personaj. La mai bine de un secol de la crearea tabloului, am considerat că ar fi oportună o cercetare, măcar minimală, asupra doamnei reprezentate de Aman. Cu cât cercetarea înainta, cu atât elementele descoperite întăreau curiozitatea și, pe cât de sigură era identitatea personajului la început, pe atât de ambiguă devenea, cu fiecare informație nouă.

O incursiune documentară în secolul al XIX-lea ne revelează nu una, ci două persoane numite Alexandrina Fălcoianu, la diferență de o generație una de cealaltă. Interesul nostru se îndreaptă către Alexandrina, cunoscută drept Didița,

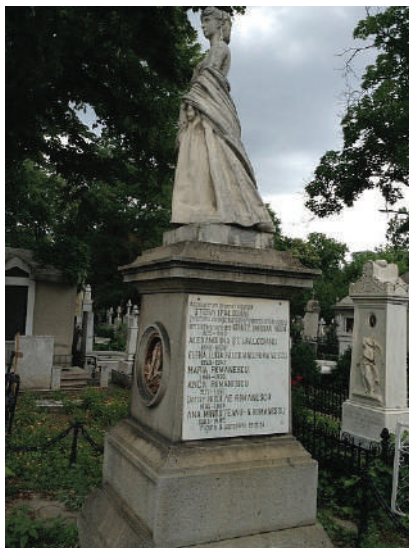
2. Act de vânzare nr. 5107/4.06.1904, Arhiva M.T.A., dosar 1 (1905 – 1906): *Eu Ana Th. Aman vând Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice casele mele din strada Clemenței nr. 8 (...), împreună cu toate colecțiunile de pictură și obiectele de artă remase de la defunctul meu soț Th. Aman, cari sunt cuprinse în alăturatul inventar ce face parte integrantă din actul de vânzare (...).*

Fotografie de epocă a Alexandrinei Fălcoianu

născută în 1848, în familia Bâscoveanu și căsătorită pe 11 februarie 1865, cu Ștefan Fălcoianu³. Prin acest mariaj, Didița intra într-o veche familie boierească originară din județul Romanați, ale cărei rădăcini coborau până în secolul al XVI-lea, către un așa-numit „Balea, logofătul ot Fălcoi”. Toate datele momentului anunțau pentru Didița o căsătorie de succes și o viață minunată, la care visa orice tânără nemăritată din acele timpuri. Proaspătul soț al Didiței, Ștefan Fălcoianu (1835 – 1905), fiul lui Ioniță și al Raliței, înzestrat cu o inteligență remarcabilă, avea să devină o figură marcantă a ultimei jumătăți a secolului. Continuând, se pare, tradiția familiei, Ștefan urmează Școala Militară de Ofițeri din București, iar în 1860 este trimis de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în Franța pentru a urma cursurile Școlii Imperiale de Aplicații de Stat Major și ale Școlii Politehnice din Paris, fiind ulterior atașat pe lângă Statul Major al Armatei Franceze. După întoarcerea în țară, urmează o carieră fulminantă, cu un spectru foarte larg și realizări notabile. Nu-i vom urmări punctual evoluția, dar câteva etape mai semnificative merită subliniate în creionarea acestui personaj. Ne îndreptăm atenția către intervalul 1876 – 1877, când îl descoperim ca fiind directorul general al Telegrafului și Poștei, ca apoi, în timpul Războiului de Independență, să devină șeful Statului Major al Armatei Române de Operații. În 1880, a fost primul director al C.F.R., apoi, în două rânduri, a fost numit șeful Statului Major General (1883 – 1884; 1886 – 1894), precum și ministru de război (1884 – 1886) în Cabinetul Ion Brătianu. Ștefan Fălcoianu este cel care a înființat, în 1889, Școala Superioară de Război (Universitatea Națională de Apărare de astăzi) și a fost primul militar ales membru activ al Academiei Române

3. A doua persoană cu numele Alexandrina (Lili) Fălcoianu (1870-1951) a fost fiica lui Ioan Fălcoianu, fratele gemăn al lui Ștefan.

Statuia Diditei
Fălcoianu
din Cimitirul
Șerban Vodă

(13 septembrie 1876), al cărei vicepreședinte a fost în trei etape (1886 – 1888; 1891 – 1892; 1898 – 1899). Matematician, istoric militar și politician celebru, Fălcoianu a publicat numeroase studii de specialitate și și-a câștigat un loc bine-meritat în galeria personajelor care au contribuit la făurirea statului modern.

Deși Ștefan Fălcoianu nu este personajul principal în acest demers, incursiunea în biografia lui este menită să întărească ideea că viața Alexandrinei Fălcoianu promitea să se desfășoare sub cele mai bune auspicii. După cum vom afla în continuare, se pare că aceste bune auspicii nu aveau să fie de durată.

Cei doi au avut patru copii, dintre care doar doi au supraviețuit: Elena – Lucia (1868 – 1947) și Ștefan (1869 – 1913). Fiica lor se va căsători cu Nicolae Romanescu, politician și primar al Craiovei, la inițiativa căruia, pe moșia Bibescu, a fost amenajat, de către peisagistul francez Édouard Redont, un celebru parc public, parc ce poartă astăzi chiar numele inițiatorului său. Fiul, Ștefan, va continua tradiția familiei, urmând o carieră militară și ajungând colonel de cavalerie.

Pentru Diditea Fălcoianu, din păcate, viața avea să se sfârșească pe 3/15 octombrie 1870, la doar 22 de ani, după o ultimă sarcină, ca urmare a febrei puerperale (o boală infecțioasă, ce poate apărea după naștere), cauză a multor decese feminine în epocă. A fost înmormântată la Cimitirul Șerban Vodă (Bellu) din București, iar monumentul funerar al familiei se individualizează prin existența statuii unei tinere, care este chiar reprezentarea Diditei Fălcoianu, executată de sculptorul francez Antoine - Augustin Prévault (1809 – 1879). Se pare că aceasta a fost prima comandă specifică dată de un comanditar român, Ștefan Fălcoianu, unui sculptor francez, care a avut sarcina de a eterniza în marmură chipul soției așa cum era când l-a părăsit, plecând la cele veșnice.

Am ajuns în punctul în care expunerea bazată pe date certe se finalizează. Vom analiza în continuare informații și date derutante, generatoare de argumente mai mult sau mai puțin solide, care converg spre apariția unei aure enigmatice în jurul personajului nostru.

Alexandrina Fălcoianu în monumentul funerar versus personajul pictat de Aman

Se pare că, imediat după moartea Alexandrinei Fălcoianu, soțul ei îi comandă lui Theodor Aman un portret al acesteia. Teoretic, artistul a început tabloul în jurul anului 1870, lucrând după o fotografie.

După aproape 150 de ani, pictura a avut șansa să treacă printr-un proces de restaurare, în cursul căruia s-au descoperit câteva aspecte foarte interesante, menite să ne dea de gândit, ba chiar să pună sub semnul întrebării certitudinile existente până atunci. Din analizele făcute în timpul restaurării reiese că Aman a lucrat la acest portret până în preajma morții sale, deci mai bine de 20 de ani. Lumina ultraviolet a evidențiat fluorescențe diferite între fondul pictat inițial (lis și relativ egal cromatic) și stratul pictural care definitivează lucrarea (pensulație largă, aplicată energic, specifică ultimei etape de creație). Primele dileme au fost generate tocmai de aceste elemente tehnice, care nu pot fi contestate. Certitudinea pe care o avem în acest punct este faptul că artistul a lucrat la tablou aproximativ între anii 1870 – 1890, iar durata foarte mare de execuție ridică un justificat semn de întrebare. De ce Aman finalizează abia după douăzeci de ani un portret comandat în jurul anului 1870, când știm că pictorul s-a dovedit a fi foarte rapid și foarte serios, cu atât mai mult cu cât avea de răspuns unei comenzi? În plus, de ce rămâne pentru totdeauna portretul Didiței în casa Aman, când locul lui ar fi fost în casa Fălcoianu? Din datele pe care le avem reiese că generalul Fălcoianu nu s-a recăsătorit, astfel încât nu găsim argumente care să împiedice așezarea portretului defunctei în locuința soțului și a copiilor săi.

Un alt semn de întrebare este ridicat de vârsta matură la care este reprezentat personajul, având în vedere că Didița Fălcoianu s-a stins la doar 22 de ani. Aman a fost considerat cel mai bun portretist al timpului său și nu a fost detronat de nimeni până la sfârșitul vieții. Portretele lui, exemplare la nivelul tehnicii și uluitoare prin minuțiozitatea detaliilor, sunt remarcabile și pentru veridicitate, pentru redarea aproape fotografică a chipurilor, amănunt ușor de observat, comparându-le cu poze al vremii, în care sunt reprezentate persoane pictate de Aman.

Este surprinzător și atașamentul doamnei Aman față de această lucrare, având în vedere că nu o predă împreună cu întreaga colecție în 1904, în vederea deschiderii muzeului, ci o păstrează și după mutarea în altă locuință, înstrăinând-o abia în 1926, înaintea morții, specificând că portretul o reprezintă pe doamna Fălcoianu, drept pentru care tabloul este înregistrat ca atare în inventarul muzeului.

Portretul Anei Th. Aman

De ce a păstrat-o pe doamna Fălcoianu și nu și-a păstrat propriul portret din tinerețe – unul dintre portretele de referință ale soțului său, care a rămas întotdeauna în casa în care a fost creat?

O altă dilemă este generată chiar de reacția multor vizitatori ai muzeului, care, ajungând în fața *Portretului doamnei Fălcoianu*, sunt convinși că este doamna Aman. Privind cu atenție și uitând tot ceea ce știm, e greu să nu ne întrebăm: de ce doamna Fălcoianu seamănă mai degrabă cu doamna Aman la o vârstă matură? Să avem, oare, de-a face cu o dovadă de cochetărie a unei femei ajunse la o vârstă înaintată, care vrea să rămână în memoria colectivă cu înfățișarea immortalizată de soțul ei în tinerețe? Să se fi jucat doamna Aman cu perspicacitatea generațiilor ce aveau să vină, lăsându-le moștenire o nevinovată glumă sau o jucăușă șaradă ascunsă într-o pictură?

Doamna Fălcoianu
versus
doamna Aman

Întrebările par să se concentreze spre un unic răspuns, pur speculativ în absența argumentelor de netăgăduit, drept pentru care rămânem tributari înregistrării făcute în inventarul muzeului, după indicațiile și vrerea doamnei Aman: oficial, portretul o reprezintă pe doamna Fălcoianu.

BIBLIOGRAFIE:

Bogdan, Radu, *Theodor Aman*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

Popa, Ioan; Predescu, Simona, *Vindecări miraculoase: Theodor Aman și Ștefan Luchian: adevăruri neștiute, dezvăluri despre viața operelor lor*, București, Editura Muzeului Municipiului, 2017.

Șuteu, Greta, *Aman – pictorul. Repertoriul de pictură al Muzeului „Theodor Aman”*, București, Editura Muzeului Municipiului, 2017.

Periodice

Fălcoianu, Alexandrina, „Însemnări din anii tineri (1937)”, în *Magazin Istoric*, nr. 9, 1999.

Documente:

Act de vânzare nr. 5107/4.06.1904, Arhiva M.T.A., dosar 1 (1905 – 1906).

ANR, SANIC, fond Familial Fălcoianu, dosar 40.

ANR, Colecția Documente Fotografice, F I 8835.

Surse web:

Negru, Monica, „Alexandrina Fălcoianu, asistentă voluntară, donatoare și feministă creativă”, *www.orizonturiculturale.ro*, an XI, nr. 7-8, iulie-august 2021, URL: <http://www.orizonturiculturale.ro/ro_studii_Monica-Negru-8.html>.

***, „Mărturii. Perioade istorice”, *www.memoria.ro*, URL: <http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice>.